

ГОСТИННІСТЬ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ УКРАЇНЦІВ

Мета роботи – визначення сутності традиційної гостинності як однієї з рис національного характеру українців. **Методологія** дослідження полягає в порівняльному аналізі змістовного наповнення та функціонального діапазону вітчизняного інституту гостинності в процесі його культурно-історичної еволюції. **Наукова новизна** роботи полягає в здійсненні культурологічної рефлексії щодо з'ясування ролі гостинних традицій українців у міжкультурному діалозі. **Висновки.** Визначено місце гостинності серед інших рис національного характеру українського народу; з'ясовано обставини, які мають безпосереднє відношення до процесу формування традицій гостинності; прослідковано роль гостинності на сучасному етапі розвитку української культури; доведено, що притаманна українцям гостинність є невід'ємною складовою національної культури, яка дала змогу українському народу протягом тривалого історичного періоду зберегти власну ідентичність.

Ключові слова: гостинність, традиції, національний характер, хлібосоольство, українська традиційна культура.

Прима Вікторія Владимировна, ассистент кафедры гостиннично-ресторанного дела Киевского национального университета культуры и искусств

Гостеприимство как фактор формирования национального характера украинцев

Цель работы – определение сущности традиционного гостеприимства как одной из черт национального характера украинцев. **Методология исследования** заключается в сравнительном анализе смыслового наполнения и функционального диапазона отечественного института гостеприимства в процессе его культурно-исторической эволюции. **Научная новизна работы** заключается в осуществлении культурологической рефлексии по выяснению роли гостеприимных традиций украинского народа в межкультурном диалоге. **Выводы.** Определено место гостеприимства среди других черт национального характера украинского народа; выяснены обстоятельства, имеющие непосредственное отношение к процессу формирования традиций гостеприимства; отслежена роль гостеприимства на современном этапе развития украинской культуры; доказано, что присущее украинцам гостеприимство является неотъемлемой составляющей национальной культуры, которая позволила украинскому народу в течение длительного исторического периода сохранить собственную идентичность.

Ключевые слова: гостеприимство, традиции, национальный характер, хлебосоольство, украинская традиционная культура.

Victoria Prima, assistant professor of hotel and restaurant business Kyiv National University of Culture and Arts

Hospitality as a factor in the formation of ukrainian national character

The purpose of the work – is to define the essence of traditional hospitality as one of the features of Ukrainian national character. **Research methodology** implies a comparative analysis of the semantic content and functional range of the national institute of hospitality in the process of its cultural and historical evolution. **Scientific novelty** lies in the implementation of cultural reflection to clarify the role of hospitable Ukrainian traditions in intercultural dialogue. **Conclusions.** The position of hospitality among other traits of the national character of Ukrainian people is defined; the circumstances relevant to the process of forming the traditions of hospitality are clarified; Hospitality of Ukrainian hospitality as an integral part of national culture is proved, which allowed the Ukrainian to maintain people their own identity through historical period.

Keywords: hospitality, traditions, national character, hlibosolstvo, Ukrainian traditional culture.

Актуальність теми дослідження. У глобалізованому світі національна традиційна гостинність є не тільки чинником самобутньої ідентичності, а й унікальним явищем міжнаціональної комунікації. Це повною мірою стосується і української традиційної гостинності, процес формування якої має багатовікову історію та сягає своїм корінням у прадавні часи. Її першоосновою була господарська культура, яка класифікується науковцями як традиційне рільництво, що являло собою низку атрибутивних елементів: культ землі, магію слова та магію предметну, насамперед, знарядь праці – все те, що становило світоглядну систему і, разом з тим, – важливий компонент традиційної культури. В українській етнічності страви, їжа, кулінарія як компоненти матеріальної народної культури виходили за межі матеріального світу, влітаючи у канву культури взаємин між людьми та їхню духовність. Вони нерідко ставали ядром, довкола якого визрівали певні традиції. Одна з них –

це хлібосољство і гостинність, вміння прийняти гостей, майстерно приготувати частування та вправно його подати.

Традиції українського хлібосољства і гостинності зазвичай вивчаються в контексті народної побутової культури і національного характеру. Класичними працями з дослідження рис українського національного характеру є праці Д. Чижевського, І. Мірчука, І. Лисяк-Рудницького, М. Шлемкевича та ін. [10; 13; 24; 25]. У контексті культурології гостинність розглядається як цінність, соціокультурний феномен, надбання цивілізації. Поняття досліджується часто у поєднанні і прив'язці до питань виміру ментальності та світогляду, зокрема, у працях Л. Тевено, А. Філоненка, Є. Ярославського, Л. Моргана, М. Зібера, Б. Малиновського, М. Мосса, Ю. Семенова, І. Сухіної, Г. Андрущенко, М. Іваннікової та ін. [1; 7; 8; 11; 12; 14; 15; 19; 22]. Першочергової уваги заслуговують напрацювання, присвячені українському національному побуту, таких авторів, як Г. Гарбар, В. Русавська, Л. Артюх, А. Растригіна, О. Іванченко [2; 4; 9; 18].

Метою нашого дослідження є визначення сутності якісних показників традиційної гостинності як однієї з рис національного характеру українців, а також розкриття аспектів історичного процесу формування гостинності в українському побуті. Також варто простежити складові традиції, які мали місце в минулому і трансформувались у інститут гостинності сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Згідно з енциклопедичним визначенням, гостинність – це народна традиція з любов'ю та повагою приймати і частувати гостей; також готовність, бажання приймати гостей і пригощати їх; сама церемонія гостинного приймання [16, 151]. У залишках міфологічних уявлень сучасного українця спостерігається відгомін архаїчних форм пастушого та хліборобсько-патріархального побуту. Сама ж гостинність може бути віднесена до характерних рис національного характеру. У свою чергу, національний характер можна визначити як своєрідне, специфічне поєднання типових рис у конкретних історичних та соціально-економічних умовах буття нації, уявлення народу про самого себе, про сукупність найбільш стійких, основних для даної національної спільноти особливостей сприйняття навколишнього світу та форм реакцій на світ [9, 89]. На думку О. Іванченко, елементи національного характеру слугують важливим способом стихійного, безпосереднього відображення оточуючої дійсності в психіці членів етнічної спільноти. Вони підкоряються впливу соціального й політичного життя, проявляються у повсякденному житті переважно на буденному рівні в тісній єдності з формами буденної національної свідомості. За певних умов безпосередні прояви національного характеру можуть виходити на перший план [9, 89].

Хоча принцип гостинності вважається універсальним, його реалізація відрізняється у різних народів за багатьма показниками. В першу чергу, це пов'язано з особливостями їх історії, географічного розташування, зі змінами соціально-економічної, етнополітичної, міграційної ситуації, з різноманітністю і взаємопроникненням етносів, мов, звичаїв і традицій. Гостинність як соціальне і культурне явище має надзвичайно тривалу історію становлення, оскільки коріння гостинності губиться у глибині тисячоліть, і у кожного народу вона має свою психологічну специфіку, оскільки живиться ментальністю етносів. Гостинність як особливий тип комунікації характеризує спосіб життя, тому інститут гостинності реалізується через низку ритуалів, центральне місце серед яких займають звичай і обряд. Звичай – історично складений стереотипний спосіб поведінки, що є стандартизованою дією, яка здійснюється великою кількістю людей і відтворюється в незмінному вигляді протягом тривалого історичного періоду. Обряд, ритуал, церемонія – елементи традиції, що припускає цілісний, звичний стереотипний спосіб поведінки, який чиниться за встановленим приводом у встановленому місці й у визначений час [8, 68].

Гостинність є однією з найхарактерніших рис спілкування в середовищі українців. Вона становить не тільки обов'язковий компонент їхнього способу життя, а й частину світосприймання, вірувань і повір'їв. В українському середовищі гостинність традиційно формувалася на основі не лише міфологічних уявлень, а й моральних принципів доброзичливого ставлення до ближнього [17, 57]. Традиції гостинності українців сягають ще дохристиянських часів. Її характерними рисами є морально-релігійна спрямованість, надана свого часу православ'ям, а також міфологізація гостя як посланця Бога, тобто надання йому сакрального статусу [1, 23]. Побутовий уклад української сім'ї здавна позначений традиціями гостинності, в яку входили звичай дарування та віддарювання. З гостинністю тісно пов'язана доброзичливість як складова системи сімейно-обрядових традицій, що виявляється у формах співчуття, вибачення, подяки тощо. Вважається, що тривкість християнізованої родинно-побутової обрядовості в Україні спричинювалась непорушністю сімейного ладу й атомарністю родини з незаперечною субординацією батьків, дітей й сакральністю батьківського авторитету. Батькове слово було законом, який підпорядковувався лише звичаєві громади. Зазначений принцип позначався на правилах традиційного етикету прийняття гостей у середовищі

селянської родини, у відповідності з яким ритуал починався із пріоритетом старших за віком та соціальним статусом. Патріархальна українська родина з обережністю сприймала різні соціальні нововведення. На думку І. Лисяка-Рудницького, в українській історії консерватизм як стихійна духовна настанова значної частини суспільства відіграв вагомий роль у збереженні рідної мови, віри, звичаїв і обрядів, традиційних форм родинного та громадського життя [10].

Супутніми факторами збереження національної духовної культури вважаються процеси стереотипізації. У соціогуманітарній сфері наукового знання стереотип характеризується як звичний усталений спосіб духовної діяльності, стійкі форми сприйняття та оцінки соціальних об'єктів і явищ, нормативні утворення групової та суспільної свідомості [23, 92].

Численні відомості про український побут та історичні традиції буття народної культури в Україні містяться у тогочасній періодичній українській і зарубіжній пресі, літописах, етнографічних свідченнях, художній та науковій літературі. Особливу увагу складають іноземні мемуари, звіти дипломатів, мандрівників-учених, які подорожували Україною. За висновком П. Брицького, ці джерела ще недостатньо вивчені. Причинами цього є наявність цензури у радянський період і недостатнє володіння іноземними мовами науковцями [3, 240]. Чужоземні мандрівники відзначали привітність наших предків. Із найдавніших згадок про український побут можна навести свідчення імператора Маврикія (VI ст.), який писав, що: "Слов'яни сердечні до чужинців, гостять їх у себе і дружньо проводять їх з місця на місце, куди їм треба. А коли через недбальство господаря стане гостеві яка кривда, то проти такого господаря озброюється його сусід, бо кривда для чужинця, то безчестя для всіх" [21, 123]. Ібн-Русте у X ст. пише про русів, що ті шанують чужинців і ласкаво з ними поводяться, а коли гості вдаються під їхню опіку, боронять їх від усякої пригоди [21, 47]. Історик Гельмольд (XII ст.) вказує, що "немає народу привітнішого від слов'ян через їх гостинність" [5, 36].

Поява українського козацтва і особливо Національно-визвольна війна 1648-1654 рр. проти однієї з найсильніших держав Європи того періоду – Речі Посполитої – привернули увагу іноземних державних діячів, дипломатів, учених і мандрівників. Про це свідчить збільшення публікацій в середині XVII ст. про український народ, українських козаків і Україну в цілому.

Унікальним джерелом є спогади про подорож по Україні Е. Кларка (1767-1822) – професора мінералогії Кембриджського університету. Він у 1800-1801 рр. здійснив подорож з Петербурга через Москву і Вороніж в Слобідську і Східну Україну, край донських і кубанських козаків, в Крим і до Одеси. Згодом він опублікував свої спостереження у книзі "Подорож до Росії, Татарського краю і Туреччини" [3, 238]. Із змісту його спогадів відчувається приязнь до українців. Перед поїздкою в Україну росіяни застерігали його щодо небезпечної подорожі серед "бандитів". Але, приїхавши, він переконався, що подорожувати в Україні було чи не найбезпечніше. Тут він зустрів турботливе, щире ставлення до своєї особи, гостинність. Е. Кларк визнавав українців окремим народом зі своєю мовою, культурою, укладом життя, територією, які відрізняються від росіян і поляків [3, 241].

Словом, традиційна соціонормативна культура українців завжди розумілася надзвичайно широко і в усіх випадках регламентувалася певними правилами поведінки, стереотипізованими за формою. Очевидно, що традиції гостинності в українському середовищі формувалися на основі не лише міфологічних уявлень, а й моральних принципів доброзичливого ставлення до ближнього. Саме тому українська гостинність вирізнялася особливою гуманністю, глибинне коріння якої є спільним для всіх східних слов'ян. Із давніх-давен було заведено, що той, хто відвідає оселю, тривалий час вважається своїм, оскільки прилучається до духів цього дому, скуштувавши трапези або обігрівшись біля вогнища. Тому природно, що господарі робили все, щоб почастивати, тобто віддати почесть прибульцю. З часом це переросло у звичай обов'язкового пригостання або частування гостей. Зокрема, на столі завжди й неодмінно мали лежати кусень хліба та щіпка солі – ці головні атрибути не тільки слов'янського хлібосолюства, а й прилучення до духів та божеств. Крім того, вважалося, що той, хто скуштує кусень хліба з сіллю, отримає господнє благословення і ніколи не посміє скривдити того, хто частує.

З давніх часів українці вірили, що "гість у дім – Бог із ним", тому гостя приймали щедро. Завжди стіл для гостей накривали чистою скатертиною і припрошували до нього всякого гостя, свого чи чужого, званого чи несподіваного, обов'язково припрошуючи сідати, що пов'язано з різними прикметами: "Сідайте, аби діти спали", "Сідайте, аби квочки добре сідали (щоб рої сідали, щоб старости сідали, щоб усе добре сідало)". Пригостяючи, кажуть: "Чим багаті, тим і раді", "Чим хата багата, тим і рада", "Що хата має, тим і приймає". Головним у звичаї частування було таке правило: "Спочатку нагодуй людину, а потім вже й розпитуй її". При цьому вважалося непристойним дізнаватися в подорожнього або гостя про мету його приходу. У більш давні часи, перш ніж почастивати, господиня мила гостеві ноги. Про це повідомляли, зокрема, іноземні місіонери, котрі були вкрай здивовані, як це у "царстві диявола" вони бачать таку гостинність. До речі, цей стародавній звичай протримався серед українців аж до XIX ст. (його опис подає,

наприклад, Т. Шевченко в поемі "Наймичка"), а відгомін його й дотепер зустрічається у весільній обрядовості багатьох регіонів України. Перед першою шлюбною нічю наречена, згідно зі звичаєм гостинності (адже супутник життя – це якоюсь мірою путник, подорожній), миє ноги чоловікові [17, 201]. Втім, така покірливість для української жінки не є характерною, тому не випадкові ні локальна обмеженість цього звичаю, ні його суто ігровий характер.

Вважається, що традиція гостинності має давнє походження, і тільки згодом вона була відкорегована православ'ям, яке надало їй морально-релігійної спрямованості [18, 21]. За уявленнями східних слов'ян, Бог, а найчастіше його посланець, тобто гість (звідси – гостювати, пригощати, гостинець, гостиниця, а згодом заїжджі купці та їхні подарунки – гостина, шлях, яким вони їздили, – гостинець), ходив по землі поміж людей, прийнявши людську подобу. Отож, незнайомих перехожих сприймали з певною настороженістю: "Хто ти – чужинець або гість?" Не випадково, наприклад, на Поліссі збереглося архаїчне вітання подорожнього: "Щоб прихід твій був добрим", – власне, формула закляття проти недобрих намірів.

Важливою складовою у структурі гостинного ставлення є щедре пригощання, або трапеза. Спільна трапеза є основою формування як почуття родинності, так і дружнього ставлення до іншого. Пригощання гостя являє собою, наприклад, у традиційній українській родині, священний обов'язок господаря, порушення якого розглядалося як гріх, оскільки годують людину боги, причому, головним чином, родові боги, які дають їжу не одній людині, а цілому роду, що приносить їм жертви [18, 19]. На думку Г. Гарбар, традиція нагодувати гостя – це обов'язок господаря, так він надає честь гостю (слово "частувати" споріднене зі словом "честь" і означає, власне, "надавати честь, пригощаючи їжею і питтям") і водночас затверджує свою честь демонстрацією щедрості [4, 37].

У структурі трапез, повсякденних і святкових, упродовж віків побутують страви, які є типовими для українців загалом, а також такі, що характерні для населення певних етнографічних регіонів. Так, по всій Україні поширені борщ, капуста ("капуста"), печеня, вареники, холодець, на Правобережжі переважають голубці, а на Лівому березі Дніпра – галушки та млинці (зокрема гречані). І досі будь-яка гостина святкового чи обрядового характеру не обходиться без обов'язкового набору традиційних страв. Стереотип сприйняття характерних для певної етнографічної зони страв може навіть стати поштовхом для наділення населення цього етнографічного регіону прізвиськами. Так, здавна полтавчан прозивають "полтавськими галушками", "гречкосями", а поліщуків – "бульб'яниками".

Змістовно трапеза не може ранжуватися з огляду на кількість страв і багатство пригощань, оскільки це, зазвичай, залежить від заможності самої приймаючої сторони [16, 68]. Вдячність за трапезу, згідно з давніми віруваннями, адресувалася не лише господарям, а й духам їхніх предків, а через них – самому Всевишньому. І всі присутні – співтрапезники – були ритуально об'єднані цією ідеєю. Така ідеологічна основа святкового застілля до того ж підсилювалася моральними чинниками – симпатіями до ближнього. Саме тому трапеза завжди була серцевиною, зокрема української, а в цілому й східнослов'янської, гостинності.

Стике закріплення і в повсякденній, і в обрядово-святковій сфері певних переваг і звичок можна простежити через багатовікове панування в харчуванні "символу українства" – борщу. Коли дослідники народної культури опитують інформаторів різного віку й соціального статусу про найвідоміші українські національні страви, то майже 100% українців називають борщ, вареники та сало [2, 17]. Відомо також, що й інонаціональні респонденти, які хоч трішки обізнані з українською культурою, відповідають так само. Борщ містить в собі все смакове багатство української кухні, є, якщо можна так висловитися, певним бароковим шедевром з його універсальністю, "життєлюбством", багатокомпонентністю, вишуканістю та безкінечною кількістю варіантів, що не повторюються. Борщ як видатний винахід світової кулінарної культури став репрезентантом не лише української кухні, але й українського побуту загалом.

До кінця XVIII – початку XIX ст. традиція гостинності зазнала характерних трансформацій. Порядок, у цілому характерний і для інших східнослов'янських народів, в українському середовищі дещо змінився. Одним із його показників є перегляд міфологічних основ схеми розсадки гостей під час трапези. Поруч із главою сім'ї по правий бік від нього у святкові дні сідала дружина. Коли взяти до уваги, що правий бік вважався особливо почесним, можна уявити, наскільки значною в українській родині була роль жінки-матері. Змінилося з лівого на праве й те місце, яке займала жінка, коли йшла поруч із чоловіком. Зрештою, на сьогодні ми маємо декілька паралельно побутуючих варіантів. Заміжні жінки можуть займати і ліве, і праве місце від чоловіка, хоча у молодіжних парах жінка найчастіше розташовується праворуч.

Наше сьогодні – час, коли Україна робить кроки до інтеграції в Європу, в світ, де господарюють економіки з високо розвинутими технологіями, гостинність можна вважати національною рисою українського народу, що має високий комунікативний та інтеграційний потенціал. Саме в

українців і зараз збереглася традиція зустрічати почесних гостей хлібом-сіллю. Так, звісно, традиція гостинності зазнала певною мірою еволюції і не є відповідною до минулого імпазантною, показовою. Тим не менше, зміни, мінливості, дозволили адаптуватися старовинним традиціям до недовготривалості і попиту, тобто моди. У сучасних куховарок, наприклад, що готують гостинні трапези, часто виникає потреба вразити гостей чимось несподіваним, особливим, щоб гості не осудили господаря. Як зауважив відомий історик і етнолог Ю. Семенов: "І зараз нерідко відставання від моди вважається непристойним" [19, 193]. Несправедливо вважати, що мода – привілей лише одягу. Не останню роль може відіграти адаптація не тільки соціальна, а й фізіологічна. Адже сучасними дієтологами встановлено беззаперечну корисність традиційних продуктів харчування і сумнівну користь незвичних екзотичних наїдків.

Висновки. Отже, на основі проведеного аналізу гостинності у дискурсі осмислення національної побутової діяльності можна зробити такі висновки.

Завдяки широкому інформаційному простору традиції гостинності набувають нових форм і змісту, зберігаючи в цілому свою стрижневу структуру. Притаманна українцям прихильність до ритуалізованості у поєднанні з високим рівнем включення до традицій світової спільноти дозволила українському побуту безконфліктно адаптуватися до всіх нових історичних епох. Оскільки гостинність є соціальним явищем, що має глобальний інтернаціональний характер, вона властива всім народам, але виявляється у більш або менш яскраво вираженій формі. Усі запозичення традицій українського побуту зіграли важливу роль, оскільки концепт гостинності функціонує в світовому і національному просторі традиційної та сучасної культури і постає як етнічний варіант універсалії світової культури.

Література

1. Андрущенко Г. І. Гостинність як одна із перших форм прояву людської довіри / Г. І. Андрущенко // Соціальні технології. – 2011. – №52. – С. 28–33.
2. Артюх Л. Гостина в українців у контексті комунікації / Л. Артюх // Народна творчість та етнографія. – 2010. – №3. – С. 14–19.
3. Брицький П. П. Україна та український народ у поглядах англійських учених-мандрівників (XVIII–XIX ст.) / П. П. Брицький // Україна – Європа – Світ. Міжн. зб. наук. праць на пошану проф. М. М. Алексієвця. – 2011. – Вип. 5. – Ч. 2.
4. Гарбар Г. А. Філософія гостинності: наук. посіб. / Г. А. Гарбар. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. – 295 с.
5. Гельмольд. Славянская хроника / Гельмольд / пер. Л. В. Разумовской. – М.: Издательство АН СССР, 1963. – 300 с. (Памятники средневековой истории народов Центральной и Восточной Европы).
6. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: словник-довідник / В. В. Жайворонок. – К.: Довіра, 2006. – С. 151–152.
7. Зибер Н. И. Очерки первобытной экономической культуры / Н. И. Зибер; Вступ. ст. М.Е. Слабченко. – Одесса : Государственное изд-во Украины, 1923. – 412 с.
8. Іваннікова М. Етнопедагогічні традиції, їх зміст, структура, функції / М. Іваннікова // Вісник Інституту розвитку дитини: Зб. наук. праць. – Вип.23. – К., 2012. – С. 79-84.
9. Іванченко О. Вплив індивідуальних психологічних рис українців на адаптаційні процеси в іноетнічному середовищі / О. Іванченко // Філософія, соціологія, психологія: Збірник наукових праць. – Івано-Франківськ, 2009. – Вип. 14. – Ч. 2. – С. 34-38.
10. Лисяк-Рудницький І. Україна між сходом і заходом. Формування україноського народу й нації. Русифікація чи малоросіянізація? / І. Лисяк- Рудницький. – К. : Укр. прес-група, 2012. – 63 с.
11. Тевено Л. Чудесный хлеб гостеприимства / Лоран Тевено, Нина Карева // НЛЮ. – № 100.
12. Малиновский Б. Избранное. Динамика культуры / Б. Малиновский ; пер.: И. Ж. Кожановская [и др.]. – М. : РОССПЭН, 2004. – 960 с.
13. Мірчук І. Світогляд українського народу : Спроба характеристики / І. Мірчук. – Прага : Накладом УВУ в Празі, 1942. – Паг. 225-243 с.
14. Морган Л. Г. Древнее общество или исследование линий человеческого прогресса от дикости через варварство к цивилизации / Л.Г. Морган. – Л., 1933. – 352 с.
15. Мосс М. Общества. Обмен. Личность. Труды по социальной антропологии / М. Мосс; Сост., пер. с фр., предисловие, вступ. статья, комментарии А. Б. Гофмана. – М.: КДУ, 2011. – 416 с.
16. Пахолок С. Звичай гостинності в родильній обрядовості українців Західних областей / С. Пахолок // Етнічна історія народів Європи: збірник наукових праць. – К.: Вид.-поліграф. Центр "Київський університет", 2008. – Вип. 25. – С. 64–70.
17. Пономарьов А.П. Українська етнографія: Курс лекцій / А.П. Пономарьов. – К.: Либідь, 1994. – 320 с.
18. Русавська В. А. Гостинність в духовній культурі українського суспільства / В. А. Русавська // Духовна культура як домінанта українського життєтворення: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. – К., 2005.
19. Семенов Ю. И. Философия истории. (Общая теория, основные проблемы, идеи и концепции от древности до наших дней) / Ю. И. Семенов. – М.: Современные тетради, 2003. – 776 с.

20. Слов'янські вірування. Писемні джерела до вивчення курсу "Релігієзнавство" для студентів гуманітарного факультету денної форми навчання / Укладач В. О. Артюх. – Суми: Вид-во СумДУ, 2009. – 126 с.
21. Стратегікон Маврикия / Издание подготовил В. В. Кучма. – СПб.: Алетея, 2004. – 248 с.
22. Филоненко А. Гостеприимство бездомных: семья и богословие уязвимости. /А. Филоненко // Семья в постатеистических обществах [Электронный вариант]. – Режим доступа: <http://www.pca.kh.ua/2010-01-23-19-50-46/115-fil4>.
23. Фудричко А.О. Категорії дослідження культури традиційного спілкування українців у сім'ї / А.О. Фудричко // Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – 2011. – Вип. 17. – Т. 2. – С. 73–77.
24. Чижевський Д. Філософія і національність / Д. Чижевський / Вступ. ст. О. Прицака, І. Шевченко // Філософ. і соціол. думка. – 1990. – № 10. – С.94–101.
25. Шлемкевич М. Загублена українська людина / М. Шлемкевич. – Нью-Йорк: Б.в., 1954. – 160 с.

References

1. Andruschenko, G.I. (2011). Hospitality as one of the first forms of display of human trust. Social technologies, 52, 28-33 [in Ukrainian].
2. Artyuh, L. (2010). Gostina for Ukrainians in the context of communication. Folk work and ethnography, 3, 14-19 [in Ukrainian].
3. Bryckyy, P. (2011). Ukraine and Ukrainian people in the looks of the English scientists-travellers (XVIII – XIX of century), Ukraine is Europe – World International collection sciences. Labours on honour of prof. M.M. Aleksievcyu, 5, 2 [in Ukrainian].
4. Garbar, G.A. (2011). Philosophy of hospitality: sciences. posib, K.: Publishing house of NPU the name of M. P. Drahomanov, 295 [in Ukrainian].
5. Gelmond (1963). Slavic chronicle, trudged. L.V. Razumovskoi. M.: publishing House AN the USSR, 300, (Monuments of medieval history of people of Centraland East Europe) [in Russian].
6. Jaivoronok, V.V. (2006). Signs of the Ukrainian ethnic culture: reference dictionary-book. K.: Trust, 151-152 [in Ukrainian].
7. Ziber, N.I. (1923). Essays of primitive economic culture. Prolusion of M.E. Slabchenko. Odesa: the State publishing house of Ukraine, 412 [in Ukrainian].
8. Ivannikova, M. (2012). Ethnically pedagogical traditions, their maintenance, structure, functions. Announcer of Institute of development of child. Collection of scientific works, 23, 79-84 [in Ukrainian].
9. Ivanchtuko, O. (2009). Influence of individual psychological lines of Ukrainians on adaptation processes in the ethnic environment. Philosophy, sociology, psychology. Collection of scientific works. Ivano-Frankivsk, 14, 2, 34-38 [in Ukrainian].
10. Lysyak-Rudnycky, I. (2012). Ukraine between east and west. Forming of the Ukrainian people and nation. Russification or smallrussification? K.: The Ukrainian press-group [in Ukrainian].
11. Teveno L., Kareva N. Wonderful bread of hospitality. NLO, 100 [in Russian].
12. Malinovskyy, B. (2004). Select. Dynamics of culture. Translate I.J. Kojanovskaya. M.: ROSSPEN [in Russian].
13. Mirchuk, I. (1942). A world view of the Ukrainian people: is attempt of description. Prague: Drawing of UWU in Prague, 225-243 [in Ukrainian].
14. Morgan, L.H. (1933). Ancient society or research of lines of human progress from a wildness through barbarism to civilization. L. [in Russian].
15. Moss, M. (2011). Societies. Exchange. Personality. Laboury on social anthropology. Made translated from French, preface, prolusion, comments of A. B. Hofman. M.: KDU, 416 [in Russian].
16. Paholok, S. (2008). Custom of hospitality in the maternity rite. pl of Ukrainians of the Western areas / of S. Paholok // Ethnichistory of people of Europe: collection of scientific works. K.: publishing House polydiene Center the "Kyiv university", 25, 64-70 [in Ukrainian].
17. Ponomaryov, A.P. (1994). Ukrainian ethnography: Course of lectures. K.: Lybid, 320 [in Ukrainian].
18. Rusavska, V.A. (2005). Hospitality is in the spiritual culture of Ukrainian society. The spiritual culture as dominant of Ukrainian lifemaking: collection of materials of the All Ukrainian science and practice conference. K. [in Ukrainian].
19. Semenov, Y.I. (2003). Philosophy of history. (General theory, basic problems, ideas and conceptions from antiquity to our days). M.: the "Modern notebooks", 776 [in Russian].
20. Compiler Artyuh, V.O. (2009). Slavic beliefs. Writing sources to the study of course religious "Studies" for the students of humanitarian faculty of daily form of studies. Sumy: publishing House SumDU. 126 [in Ukrainian].
21. Edition was prepared by Kuchma, V.V. (2004). Stratehikon of Mauritius. Spb.: Aleteya, 248 [in Russian].
22. Filonenko, A. (2002). Hospitality of homeless: family and divinity of vulnerability. Family in a postatheistic societies. K.: Duh I Litera, 136-159 [in Ukrainian].
23. Fudrychko, A.O. (2011). Categories of research of culture of traditional communication of Ukrainians are in family. The Scientific messages of the Rivne state humanitarian university, 17, 2, 73-77 [in Ukrainian].
24. Chyjevskyy, D. (1990). Philosophy and nationality. Prolusion of O. Pricaka, I. Shevchenko the Philosophical and sociological idea, 10, 94 -101 [in Ukrainian].
25. Shlemkevych, M. (1954). Lost ukrainian man. New York: B.v., 160 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.02.2016 р.